

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 29, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 25.05.2022*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 07.06.2022*

Sayfa / *Page: 181-195*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

 Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Öğretim Üyesi.

namikaslan@ohu.edu.tr

 Muhsin Emin SONAY

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili
ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

muhsinemin@gmail.com

TARSUS – GÜLEK YAYLASI GEÇİŞ DÖNEMLERİ

(Doğum, Evlenme, Ölüm Adetleri)*

Öz

Her insanın yaşamı boyunca önemli olayların başlangıcı olarak görülen dönüm noktaları mevcuttur. Bunları insanın doğumu, sünneti, askere gidişi, evliliği ve nihayetinde ise ölümü olarak sıralayabiliriz. Her biri sırasıyla gerçekleşen bu hadiseler esnasında toplum tarafından uygulanan bir takım pratikler mevcuttur. Bu pratikler ve uygulamaların amacı bireyin gerçekleştirmekle yükümlü olduğu dönüm noktalarını en sağlıklı bir şekilde aşmasını sağlamaktır. Doğumda uygulanan pratikler daima anne ve bebeğin ruh ve beden sağlığını korumaya yöneliktir. Evlenme zamanı gelen bireyin yuvasını kurması için yaşadığı toplumdaki ve aile fertlerinden destek alıp mutlu bir evlilik yapması beklenir. Ölüm vakti gelen insanlar için ölünün ruhunun maddi alemden manevi aleme geçişini kolaylaştırmak ve onun güzel yerlere ulaşmasını sağlamak amacıyla yapılan pratikler vardır. Hayatın dönüm noktaları olarak adlandırılan geçiş dönemlerine insanın yaşadığı her coğrafyada rastlamaktayız. Bizim araştırmamızın konusunu ise Mersin'in Tarsus ilçesine bağlı Gülek Mahallesi'nde doğum, evlenme ve ölümle ilgili uygulamalar oluşturmaktadır.

* Bu çalışma "Tarsus / Gülek Yaylası Yörüklerinde Folklor ve Halk Edebiyatı" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Gülek Boğazı ve Kalesi'nin tarihi - stratejik öneminin yanında buradaki yerleşkenin de boğazın ve kalenin tarihinden ayrılamaz bir bütün olduğu gözlemlenmiştir. Gülek Mahallesi ve çevresinde yaptığımız derleme faaliyetlerinde edindiğimiz bilgiler mülakat yöntemi ve katılımlı gözlem teknikleriyle elde edilmiştir. Bu çalışmanın neticesinde kaybolmaya yüz tutmuş halk bilgisinin kayıt altına alınıp sonraki kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarsus, Gülek Boğazı, Gülek Kalesi, Gülek Yaylası, geçiş dönemi, doğum, evlenme, ölüm.

TARSUS – GÜLEK PLATEAU TRANSITION PERIOD

(Birth, Marriage and Death Customs)

Abstract

There are turning points in every person's life, which are seen as the beginning of important events. We can list these as birth, circumcision, military service, marriage, and finally death. There are several practices applied by society during these events, each of which takes place in turn. The purpose of these practices is to ensure that the individual overcomes the turning points they have to reach in the healthiest way possible. Practices applied at birth are always aimed at protecting the mental and physical health of the mother and baby. It is expected that individuals whose marriage time has come, will have a happy marriage with the support of the society and family members so that they can establish a home. For people at the time of death, there are some practices that aim to transition of the soul of the deceased from the material realm to the spiritual realm and to ensure that they reach beautiful places. We come across transitional periods, which are called turning points of life, in every geography where people live. The subject of our research is the practices related to birth, marriage, and death in the Gülek District of Tarsus district of Mersin. In addition to the historical and strategic importance of the Gülek Strait and the Gülek Castle, it has been observed that the settlement here is an inseparable whole from the history of the strait and the castle. The information we obtained in the compilation activities we carried out in Gülek Strait and its surroundings was obtained by interview method and participatory observation techniques. The main purpose of this study to record the folk knowledge that is about to disappear and transfer it to the next generations.

Key words: Tarsus, Gülek Strait, Gülek Castle, Gülek Plateau, transition period, birth, marriage, death.

1. Giriş

Giriş

Tarsus şehrine 62 km uzaklıkta olan Gülek Boğazı ilk çağlarda Kilikya Kapısı olarak bilinmekteydi. Kapadokya bölgesinden Kilikya'ya inen mühim yolun üzerindeki Gülek Boğazı,

tarihin tüm evrelerinde Toros'ların en önemli geçidi olmuştur. Birçok tarihçinin görüşüne göre bu geçide daima Tyana(Kemerhisar)'dan gelirdi. Fakat biri Kybistra(Ereğli), diğeri de Caesaria(Kayseri)'den olmak üzere iki yol daha vardı(Ramsay, 1960:387). Ermenilerin boğaz üzerinde kurdukları Gugulak köyüne izafeten “Gülek Boğazı” ismini aldığı tahmin edilmektedir. Eski dönemlerde yüklü bir devenin zor geçebildiği boğaz 1833 yılında İbrahim Paşa'nın Anadolu seferi sırasında toplarını geçirebilmek amacıyla genişletilmiştir(Akgündüz vd. 1993:554).

Çukurova'yı İç Anadolu'ya bağlayan Gülek Boğazı Tarsus Sancağı'nın Kusun Nahiyesi sınırlarında yer almaktadır. Bu güzergah İç Anadolu'yu başta Çukurova olmak üzere Suriye ve Hicaz bölgesine bağlayan doğal bir yoldur. Gülek Kalesi'ni kimin yaptırdığına dair kesin bir bilgi yoktur ancak ilk tesisleşmenin Roma İmparatorluğu döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Kalenin on ikinci yüzyılda yapıldığı tahmin edilmekte olup on dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Türklerin eline geçmiştir(Bilgili, 2001:396-397).

Tahrir defterlerindeki kayıtlardan XVI.yy.da Gülek Kalesi'nde Türklerle birlikte Ermenilerin de yaşadıkları görülmektedir.Kale içi nüfusun Ermeniler lehine olmasına karşılık kale etrafındaki yaylalar ve yerleşim yerlerinde tamamen Türkmenler oturmaktadır. 1523'ten sonra Türkmenlerin bir kısmı kaleye göç ederek kale hizmetine girmişlerse de 1526'dan sonra hem Ermeniler hem de Türkmenler kaleden ayrılarak bugünkü Gülek Yaylası'nın bulunduğu bölge olan Akpınar/Kerlez isimli mevkiye inip çiftçilikle meşgul olmuşlardır(Bilgili, 2001:397).

Bugün Gülek Yaylası olarak adlandırılan mevki içinde birçok mahalle olmakla birlikte halk arasında bunların hala eski isimleri kullanılmaya devam etmektedir. Örneğin Yılan Ovası, Gömmece Köprüsü, Karboğazı, Elmalı Boğazı, Gürleyik Tepesi, Tilki Kayası gibi. Görüldüğü üzere yaşadığı her yere ad veren Türkmenler bu coğrafyaya geldikleri andan itibaren birçok yere ad vermenin dışında “Gugulak” ismi gibi yabancı adları da Türkçeye uygun bir biçimde değiştirmişlerdir.

Bu çalışmadan maksat bölge folklorunu kayıt altına almaktır. Bölge bağlamı çok daha geniş çapta yürüttüğümüz derleme çalışmalarımızdan elde ettiğimiz geçiş dönemi (doğum, evlenme, ölüm) adetlerini araştırmacılarla paylaşmayı uygun bulduk.

Doğum

Yaşamın ilk adımı ve en önemlisi olan doğum tüm toplumlarda bir müjde olarak kabul edilir. Anne, baba için neslin devamı niteliğinde olup sosyal yaşamda ise halkın ve milletin geleceğini temsil ettiğinden en önemli geçiş dönemidir. Türk kültüründe de doğum yani neslin devamı bir mecburiyettir. Çocuksuzluk bir Tanrı gazabı olarak değerlendirilir. Dede Korkut kitabında, Dirse Han oğlu Buğaç Han Destanı'nda bu durum şöyle anlatılmaktadır: “*Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı, kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı kara otağa alın, altına kara keçe döşeyin, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, oğlu kızı olmayana Tanrı Taala gazap etmiştir, biz de ederiz, iyi bilsin.*” der(Ergin, 2018:4). Evlenmekten maksadın çocuk yetiştirmek olduğu Türk toplumunda, doğurganlık kadın açısından bir saygınlık ifadesidir. Erkek evlat sahibi olmak anne ve baba için bir övünç vesilesidir. Kısırlık kadın açısından da erkek açısından da ayıplılıktır(Artun 2011:144). Tüm Anadolu'da olduğu gibi Gülek'te de doğum olayı birtakım inanç ve pratikleri beraberinde getirmiştir. Kadının gebe kalması için uygulanan pratiklerden başlayarak

çocuğun sağlıklı olması, erkek olması ve doğum esnasında hem anneye hem de bebeğe zarar gelmemesi için birçok uygulamalar mevcuttur.

Genç çiftlerin evliliğinden sonra her anne babanın beklediği torun sevgisi hasreti baş gösterir. Bu sebeple yeni evliler, çocuk yapmaları konusunda sürekli telkin edilirler. İsteksiz olan çiftleri bir an evvel çocuk sahibi olmaları için ikna edilmeğe çalışılır. Çocuğu olmayan kadın dışlanıp ayıplandığı gibi kusur da çoklukla kadında aranır. Kadının ailedeki ve toplumdaki yerinin sağlamlığı çocuk doğurmasına bağlıdır. Bu sebeple kısırlığı gidermek için bazı pratikler uygulanır.

Ebeler, doğum yapamayan kadını ayaklarının altına alır kasıklarını her iki taraftan çekerek tepik vurur. Rahmi doğrultmak için yapıldığı söylenen bu işleme “olçum” işi denir. Bu yapılanlar gizli tutulur ve ayrıca hocalara gidip dua istenir(KK:1).

Çocuğu olmayan kadın Süneder mevkiinde mezara benzer bir yapıya götürülür, Kuran okutularak dua edilir(KK:2).

Karboğazı’nda Ziyaret mevkiine gidilip mağarada dua edilir. Kuran okunur ve çalılara bez bağlanarak çocuk olması umulur(KK:3).

Gebelikten korunma eski zamanlarda daha zor olmaktadır. Bazan yeter miktarda çocuk sahibi olan aileler doğumların durması için çocuklarına Yeter, Songül, Dursun gibi isimler koyar, istemeyerek gebe kalanlar çocuğun düşmesi için yüksekte atlar ve ağır yük kaldırır. Bu uygulamalarla çocuğun düşeceğine inanılır(KK:1).

Gülek’te çocuğun sağ ve sağlıklı doğması için anneye ağır yük kaldırıılmaz. Anne ve bebeğine birşey olmaması için muska yazdırılır. Ziyaret Tepesi’nde ve Germeç Beli’nde adak adanır, dilek dilenir(KK:4).

Hamile kadın aşerdiği vakit canının istediği yedirilmezse doğacak çocukta bir özür meydana gelebileceğine, ayrıca çocuğun vücudunda leke olabileceğine inanılır(KK:5).

Anadolu’da neslin genelde erkek çocuktan devam edeceği inancından ötürü cinsiyet tayin etme çok önem taşımaktadır. Bu sebeple doğacak çocukların erkek olması tercih edilir. Doğacak çocuğun erkek olması isteniyorsa kadının adet bitiminin on beşinci ve on yedinci günleri arasında cinsel ilişkiye girilmesi lazımdır. Bu işlem olursa çocuğun erkek olacağına inanılır(KK:6).

Hamile kadının doğum anı çiftlerin en heyecanlı ve mutlu oldukları günlerden biridir. Doğum anında anne ve çocuğuna zarar gelmemesi amacıyla yapılan işlemler vardır. Hamile kadının yastığının altına Al karısından korunmak için ayna ve bıçak konur(KK:7).

Doğum yaptıran ebeye başörtüsü, sabun ve kına hediye olarak verilir ücret ödenmez. Bebek doğduğunda göbek kesilir toprağa gömülür. Daha sonra bir avuç tuz ve bir avuç şeker boca edilerek çocuğun her yeri tuzlanır, apış araları ve koltuk altlarına ilerde buraları kokmasın diye daha fazla sürülür. Bebek bu şekilde üç gün bekletilir sonra ebe tarafından yıkanır. Bu ilk yıkamadan sonra bebek üç günde bir yıkanmaya devam eder. Yıkama işleminden sonra varsa beyaz toprak yoksa kırmızı toprak tavada ısıtılır bir bezin üzerine koyulur ve bebeğe kundak yapılır. Bu işleme beleme denilmektedir. Bunun amacı hem bebeği sıcak tutması hem de pislüğünün dışarı çıkmaması içindir.

Özellikle erkek çocukları boyunlarına kadar belenir. Omuzuna kadar belenen bebek dik durur, omuzları düşük olmaz ve askerde tüfeği daha iyi tutacağına inanılır(KK:1, KK:7, KK:8).

Anneye doğumdan hemen sonra kaynar (Pekmez, tereyağı, karabiber kaynatılır) içirilir. Annenin doğumdan sonra çok kanaması varsa altına toprak serilir, üstüne bez açılarak anneyi oraya yatırır. Bebek doğar doğmaz şekerli su içirilir. Bebek memeyi tutabilirse emzilir tutamazsa süt sağılarak içirilir. Doğumdan sonra anne kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Kırk günden sonra bir pınarın veya büyük bir suyun üstünden geçerek içine demir para atar buna ağırlık denir. Bu işlem al basması diye yapılır. Lohusa kadına evinde al basmaması için yastığının altına soğan, bıçak ve bir ayna koyulur. Doğan bebek erkekse anne başına bir kırmızı kuşak bağlar, bu bebeğin erkek olduğunun ilanı niteliğindedir(KK:1, KK:5, KK:7).

Lohusa dönemindeki kadına komşuları sürekli çorba pişirir, simit tatlısı yapıp gönderirler. Evde pişirilen yemekler ev sahibi yemeden önce mutlaka emzikli kadına gönderilir. Bu, lohusa kadının kokuyu alıp canı ister düşüncesiyle yapılır eğer lohusa kadın canının çektiği yemeği yemezse göğsünde hastalık oluşacağına inanılır. Necla Hanım'ın annesi, karlar ağaçların üstünde sulu sulu olduğu vakit canı sulu kar çekmiş. Ne güzel karlar, şunu ağzıma alıversem diyerek iç geçirmiş. Aynı zamanda hem çocuk emziriyor hem de oruçluymuş, yiyememiş hastalanmış. Kendisine urasa* yapılmış. Umma† da denilmektedir. Necla hanım annesinin başına gelen olayı şöyle anlatmaktadır: “Ekmeğin içine soğan kırıp sokum ettiler anneme verdiler. Sırtına üç tane yumruk vurdular. Umduğun bu olsun, umduğun bu olsun, umduğun bu olsun diye. Onu yedikten sonra hastalığı geçti”(KK:1).

Eski Türkler’de albastının iki çeşidi olup biri siyah diğeri sarı olarak düşünülür. Sarı albastılar hoca veya şamanların duasıyla uzaklaşır ancak kara albastı ise kendisini görebilecek ocaklı kimseden başka hiçbirşeyden korkmazdı. Sarı albastılar insanlara bir keçi, tilki veya sarışın bir kadın olarak görünür. Bu ruh lohusa kadına musallat olur ciğerini alarak suya atar. Baksı veya ocaklı kişiler albastıyı ciğeri yerine bırakması hususunda onu tehdit ederler. Albastı ciğeri yerine bırakınca lohusanın canı geri gelirdi(İnan,1986:169).

Abdülkadir İnan’ın yazmış olduğu bu tafsilat Gülek’te lohusanın evine ciğer kapatma hadisesi olarak karşımıza çıkmıştır. Kadına doğum yaptığı günün akşamı ciğer getirilir. Ciğer geldiği vakit anne çocuğu kucağına alır ciğerin önüne çıkartır ve ciğerin kanından çocuğun alınına değdirilir. Sonra çocukla anne dışarıya çıkar, ciğeri getiren kişi ciğeri eve kapatır ve biraz zaman geçtikten sonra onun üstüne anneye bebek evin içine gelirler. O ciğer en son kan ve süt yapması için anneye pişirilip yedirilir(KK:1, KK:8).

Doğumdan kırk gün sonra ebe gelip çocuğu kırklar, bildiği duaları okur, çocuğa gusul abdesti aldırır. Daha sonra kırk tane taş, bir yeşil çam dalı, reyhan, sarı çiçek, bir yüzük; altın veya gümüş olabilir bir sıcak suya atılır. Bu suda çocuk banyo yaptırılır ve kırklama işlemi böylece biter. Bu kırk tane taş su ısıtılan tencerede kırkına kadar her zaman bulunmaktadır(KK:1, KK:7, KK:8).

* Hastalığı kocakarı ilaçlarıyla sağaltma çabası işi (sozluk.gov.tr, 2022).

† Özenilen şeyin ele geçmemesinden dolayı lohusada meme, erkekte üreme organında olan şişlik, acı (sozluk.gov.tr, 2022).

Bebeğe üç gün sonra isim verilir. Ezan okumasını bilen yaşlı biri gelir bebeğin sağ kulağına ezan okur, sol kulağına kamet getirerek ailenin koyduğu ismi üç kere çağırır. Genelde kaynana ve kayınbabanın isimleri verilir(KK:1, KK:6).

Bebeğin tırnakları, babasının cebinden para çekebileceği döneme kadar baya bir uzatılır. Bebeğe para çektirilir eğer parayı çekebilirse kısmetli olacağına inanılır. Bebeğin ilk dişi çıktığında diş hediği pişirilir, komşulara birer avuç dağıtılır. Buna “börtme” denir. Otuz iki tane dövme, ipe bağlanır dişleri kolay çıkması ve sağlam olması için çocuğun boynuna asılır. Buna diş börtmesi denilir. Bebeğin ilk saçını bir yaşına gelmeden kesilir. Uzun süre çocuğu olmayan aileler çocuklarının saçlarını senelerce uzatır, kesildiği vakit teraziye konulup karşısına ağırlığınca para yerleştirirler. Bu para fakirlere dağıtılır.(KK:1, KK:8).

Kekeme çocuklarının dilinin açılması için Alabak kuşu (Ala Karga) vurulup eti ve yüreği yedirilir. Böylece çocukların dilinin açılacağına inanılır(KK:1, KK:8).

Çocuklar yaz tatilinde iyileşsin okul döneminde sorun yaşamamasın düşüncesiyle sünnet, okula başlamadan önceki son yaz yapılır. Sünneti hususi sünnetçiler yapar. Çocuğun kirvesi ona hediyeler alır ve çocuğu giydiren, kuşatır. Aile de kirveye hediye olarak çarşaf, kıyafet ve havlu verir. Fakir çocukların sünnetini ise durumu olanlar kendi çocuklarının sünnetini yaptırırken onları da sünnet ettirir hayır işlerler. Sünnete kapı komşuları çağrılır bir iki saat davul çalınır. Kesilen parça mutlaka gömülür. İsteyenler Kuran okuturlar. Sünnetli doğanlar hakkında iyi düşünceler mevcuttur(KK:1, KK:8, KK:9).

Asker uğurlamanın adeti yemekli içkili sofradır. Ailenin durumu yoksa asker sessiz sedasız gider(KK:4).

Evlenme

Türk milletinin en küçük yapı taşı olan aile yapısının bugünkü durumuna İslam ve Batı medeniyet dairelerinin katkıları olmakla birlikte bu aile yapısının temel değerlerini İslamiyet öncesi Türk folklorunda aramak gereklidir. Çin yıllıkları, Orhon Abideleri, Yenisey Yazıtları, Türk köken mitleri ve arkeolojik kazılarda açılan kurganlardan elde edilen bilgiler ışığında Türk aile tipolojisinin özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

- *Eski Türk ailesi kan akrabalığına dayalıdır.*
- *Eski Türk ailesi kendine özgü bir “pederî aile” tipidir. Diğer topluluklarda ise “pederşahi” veya “maderşahi” aile düzeni vardır.*
- *Eski Türk ailesi diğer toplulukların aksine küçük veya dar diyebileceğimiz bir aile olup, anne-baba ve çocuklardan oluşur.*
- *Eski Türk ailesinde özel mülkiyet vardı. Kadın baba evinden getirdiği çeyiz yegâne sahibidir. Ayrıca aile malında kızların çeyiz, oğlanların kalın hakları vardı.*
- *Kadın aile içerisinde hürdür ve bu durum çağdaşlarına kıyasla sadece Eski Türk ailesine ait bir özelliktir.*
- *Ailenin, kadının, çocuğun korunması ve bunların törece güvence altına alınmaları sadece Eski Türk ailesinde ve aile tipolojisi farklı olmakla beraber Moğol ailesinde vardı.*

- *Türklerde dışardan evlilik esastır. Oğlanlar dışarıdan evlenir, kızlar dışarıya verilir. Diğer topluluklarda görülen yakın akraba ile evlenme (Roma, Yunan, Fars), kardeşi ve kızları ile evlenme (Hind, Fars), birbirlerinin kadınlarını satın alma, karısının çocuk yapması için başkasına takdim etme (Arap, Hind, Yunan), kadınları yakma (Hind) vb. adetlere, törelere Türk ailesinde rastlanmaz.*
- *Aile içerisinde çocukların öldürülmesi, alınıp satılması (Roma, Yunan, Çin, Hind) ve kız çocuklarının diri diri gömülmesi (Arap) eski Türk ailesinde görülebilir bir durum değildir(Aslan, 2019:458-459).*

Türklerde evlenme toplumsal bir görev olup, bekarlık ayıp sayılırdı. Oğlan ile kızın ortak iradesi ve ailelerin rızası ile gerçekleşen evlenmekten maksat üremek, çoğalmak, çocuk yetiştirmektir. Çocuk olmadan nikah geçerlilik kazanmaz. Çocuksuzluk hoş karşılanmaz ve Tanrı laneti olarak görülür. Kısırlık erkek için de kadın için de büyük bir kusurdur. Üremek, türemek, çoğalmak toplumsal itibarla doğru orantılıdır. Bu sebeptendir ki, Türk töresi aileyi kutsadığı gibi mahremiyet de bahşeder(Aslan, 2019:463).

Yaşamın ikinci geçiş evresini oluşturan evlenme, başta yetişkinliğe erişen insanların bireysel ihtiyaçlarını karşıladığı gibi toplumunda sosyalleşmesi ve çoğalması ihtiyacını karşılamaktadır. Evliliği sadece iki insanın birlikte yaşama atılmasından ziyade ailelerin kaynaşması, iş gücünün paylaşılması, toplumsal statü kazanımları ve bağlı bulunduğu toplumun kültürel hazinesinin bir sonraki nesillere aktarımı gibi birçok geniş etkileri vardır. Bu yüzden bu geçiş evresinde evliliğin mutlu ve sağlıklı devam etmesi, çiftlerin çocuk sahibi olmaları için bir takım uygulamalar yapılagelmiştir. Her toplumun kültürel dinamiklerini etkileyen coğrafi, ekonomik, dini ve siyasi ortamlar farklı olduğundan evlenme dönemi de buna bağlı olarak her yerde farklılıklar göstermiştir. Toplumlar, bağlı bulunduğu kültür dairesine ve çevre faktörlerine göre evlenme ritüelleri oluşturmuş ve evlilik müessesesine bu açıdan yönelmiştir.

“Yaşamın ikinci büyük geçiş dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür.” (Örnek, 1977:185).

“Evlenme ve düğün, iki gencin yaşam kaderlerini birleştirmeleri açısından bireylik davranışları, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileler arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılmasını yasa kaldığına göre de topluluk gösterileri içine alır.” (Boratav, 2015:190-191).

Ülkemizde evlenme biçimlerinin sayısı bir hayli fazla olmasına rağmen Gülek Yaylası gibi nispeten dar bir coğrafyada bu çeşitlilik pek yoktur. Derlediğimiz evlenme çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz.

Görücülük, ailelerin aralarında konuşup anlaşmalarıyla olan bir evlenme biçimidir. Evlenecek çiftlerin pek bir söz hakları yoktur. Artık eski gelenekler pek yaşatılmadığından evlenecek çiftlere de fikirleri sorulmaya başlanmıştır (KK:1).

Kız kaçırma, genellikle maddi durumu iyi olmayan ailelere pek kız verilmez. Bunun bir sebebi de kızın gittiği evde fakirlik yaşamaması içindir. Gençler birbirlerini sevseler de bu gibi durumlarda aileler evliliğe karşı çıkabilmektedir. İşte böyle karşı çıkışlarda başvuru kız kaçırma olayları Gülek'te pek hoş karşılanmaz ve kavga, dövüş, ev yıkma gibi her türlü tatsız hadisenin cereyan etmesine sebep olur. Kız kaçırmalarında genellikle anlaşma olmaz ve kız tarafı kızını geri alır. Nadiren düğünle sonuçlanır (KK:4, KK:5).

Tanışıp alma, çağdaş dünyanın getirilerinden biri olan karşılıklı tanışıp evlenme biçimi yavaş yavaş Gülek'te de kendini göstermeye başlamış ve gençler tanışıp anlaştıkları kişilerle evlenmeye başlamışlardır (KK:8).

Gülek'te eski zamanlarda evlilik yaşı bir hayli düşüktür. Gençler 16 – 17 yaşlarında evlendirilirdi. Bunun başlıca nedenleri arasında yapılacak iş yükünün çok olması gelmektedir. Böylece erken yaşta çocuk sahibi olan çiftler ailelerine daha çok insan gücü kazandırmış olmaktadır. Bugün ise böyle bir düşüncenin hakim olduğu söylenemez. Evlilik yaşı kızlar için en erken 18-20 arasındayken erkekler için ise askerlik dönüşü olarak belirlenmektedir(KK:5).

Gelin-güvey seçimine aileler karar verirler. Kızın edebi, ahlakı, mahareti ve el becerileri araştırılır, beğenilirse istenir. Erkeklerde de aranılan özellikler güzel ahlak, aileye sadakat ve soy temizliğidir. Bu özellikler karşılıklı olduğu vakit aileler anlaşır(KK:8, KK:9, KK:10).

Bahtı kapalı olanlar için hocaya gidilir dua ettirilir ve kısmetin açılması için muska yazdırılır. Bu işlem dedikodu çıkmaması için gizli bir şekilde yapılır(KK:1).

Kız görmeye üç defa gidilir. Birinci gidişten sonra erkek tarafı tekrar gider, “Ne yaptınız, düşündünüz mü, ne konuştunuz bizim hakkımızda?” gibi sorular yönelterek karşı tarafın niyetini anlamaya çalışır. Kız tarafı “Soruşturduk gelin.” derse üçüncü defa gidilir. Kız tarafı gelme derse üçüncü görüşme hiç olmaz. Eğer araştırmalar ve duyular sonucunda istenilen özellikler varsa üçüncü görüşme gerçekleşir. (KK:7, KK:9).

Üçüncü gidişte hayırlaşma olur, söz kesilir (nişan) ama kız ve oğlan düğün gününe kadar asla görüştürülmez. İlk istemeye gidildiği zaman görüşme olumlu ise mehir de konuşulur. Kız tarafı isteklerini bir kağıda yazar (bir kg altın, yüz kg pamuk, arsa, oğlana bir ev, hayvan, iki çift bilezik, altmış gr altın vb.) ve karşı tarafa verir. Erkek tarafı şartları kabul ederse nişan yapılır. Nişanlılık süresi maddi duruma göre sürer. Eğer durum varsa altı ayda düğün yapılır, maddi durum yoksa nişanlılık bir seneyi geçebilir. Yüzük atma, ailelerin anlaşmazlıkları durumunda gerçekleşebilir. Herkes aldıklarını birbirlerine geri verir. Nişan bozuldu mu kızın evlenmesi diğerlerine göre biraz daha zorlaşır (KK:1).

Perşembe günü sabah bayrak dikildikten sonra okuntu dağıtılır. Önce yağlı-balı hamur işi ikram edilir, arkasında okuntu olarak mendil, eşarp, gömlek, havlu, çorap gibi eşyalar verilir. Bunlar, davetlinin yakınlığına bağlı olarak değişir. Ayrıca bir bezin içine üzüm ve leblebi koyulup dağıtıldığı da olur (KK:1, KK:7, KK:10).

Eğer kız dışarı köyden birine verilmişse gelen damattan köye giriş ücreti adı altında toprak bastı parası alınır. Damat bu parayı vermezse kavga çıkabilir (KK:9, KK:11).

Gülek'te düğünler genellikle Kasım, Aralık, Ocak aylarında yapılmaktadır. Bunun sebebi diğer aylarda halkın sürekli meşgul olmasındandır. Şubat ve Mart aylarında koyun ve keçi kuzular. Nisan ve Mayıs aylarında tarla işleriyle meşgul olunur ve Haziran'dan sonra da yaylalara çıkılmaktadır. Sonbaharda yayladan inen yörükler işte bu boş zamanlarında kış aylarında düğünlerini yapmaktadırlar (KK:10).

Düğünden önce mameleye (esvap alıp verme) gidilir. Çarşı-pazardan gelin ve damadın giyim kuşamları alınır, düğünden önce kız evine götürülür (KK:1).

Perşembe günü sabahtan köyün gençleri ormandaki en güzel ağacı bayrak dikmek için keserler. Ağacı damadın evine getiren gençler bahşiş almadan indirmezler. Genellikle bayraklık karşılığında rakı ve mendil verilir. Bayraklık ağaç yere indirilir, başına Türk bayrağı, ayna ve elma yahut turunç takılır. Ayna aydınlığa yorulur. Turunç veya elma ise şekerli olduklarından evliliğin tatlı geçmesi temennisiyle konulmaktadır. Ayrıca Çamalan'da bayrağın dikildiği yerin dibine de bıçak ve anahtar koyup kitlerler. Gelen kızın koca evine bağlanması için yapılır. Bu anahtar duvak gecesi açılır (KK:6, KK:12).

Bayrak dikildikten sonra üç defa silah sıkılır. Bu düğünün başladığının ilanıdır. Bayrak dikilince aynı zamanda davar kesilir ve yarısı kız evine gönderilir, yarısı da oğlan evinde kalır. Davar etiyle birlikte dövme, fasulye ve yağ bir kadın tarafından kız evine götürülür (KK:1, KK:8, KK:10).

Düğün için bayrak dikme ve albayrağın kutsiyeti meselesi de eski Türk dininin bugüne ulaşan yansımalarındandır. Daha önce ki bölümde kötü bir ruh olarak anlatılan alkarısı çok eski zamanlarda bu kötülüğe sahip değildi. Bu ruh, eski Türk panteonunda güçlü ve koruyucu biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugünkü Türk gelenekleri onun kötü bir ruh olduğunu yansıttığı gibi bazı işaretler de onun bir zamanlar koruyucu ruh olduğunu söylemektedir. Tuva Türkleri ve Kazak-Kırgız şaman dualarında, 'Sarı Albıstarım' ve 'Sarı Kız' diye çağrılıp ondan yardım istenir. Al kelimesinin ateş kültürüyle ilişkili olması, bu ruhun eski zamanlarda koruyucu ruh, ateşin ve ocağın tanrısı olduğunu göstermektedir. Al kelimesinin ateş kültürüyle bağlantılı olduğunu gösteren diğer bir delil de tüm Türkler'de gerçekleşen "Alazlama" uygulamasıdır. Alazlama, Türklerde ateşle temizlenme, arınma ve kutsanma ayinidir. Türklerin eski zamanlardan beri albayrak kullanımının Al-Ateş kültürü ile bağlantılı bir gelenekten gelmesi akla yatkındır (İnan, 1933:163-164-165).

Sağdıçlık kurumu tüm Anadolu'da olduğu gibi Gülek'te de önemli bir yer teşkil eder. Damadın düğüne ve gerdeğe hazırlanmasını sağlayan sağdıç, düğün gecesi onun en büyük destekçisidir. Sağdıç, damadın banyosu ve traşını yaptırırken aynı zamanda eğlence amaçlı bir şekilde ayakkabısını ve tarağını çalmaktan da geri durmaz. Düğün bitiminde damadı gerdeğe döverek sokmak adettendir (KK:1, KK:8, KK:10).

Çeyiz Perşembe gününden itibaren gitmeye başlar, pazar düğün gününde sergilenir. Oğlana çeyiz olarak bir kat yatak ve yastık verilir. Bunları kız evine davulla götürüp orada biraz oynandıktan sonra kızında çeyizleri alınıp oğlan evine getirilir. Çeyiz geldikten sonra ev serilir. Kız çeyiz olarak kendi işlediği peşkir, yastık yüzü, dantel, savan vb. gibi şeyler getirir (KK:1, KK:6).

Kına, Gülek'te Cumartesi akşamı yakılır. Yemekli içkili olan kınalarda yemek yemeyen misafir ayıplanır. Yemek olarak; yüksük çorbası, dövme pilavı, kuru fasulye pişirilir. Kız kınası ve

erkek kınası ayrı olur. Kına gecesi damadın eline kına yakıldıktan sonra kağıt para ve çeyrek altın konulur. Çeyrek konulmazsa damat kınalı elini sardırıp kapatmaz. Kına bitiminde el öpülür. Sabah olduğunda davulcu damat evinden bir kaç büyükle gelin evine kına çözmeye gider ve bahşiş almadan da dönülmez (KK:1, KK:7, KK:10).

Pazar günü öğlen yemekler piştikten sonra gelin almaya gidilir. Gelin almaya gidilirken en önde bayraktar yer alır. Bayraktar, Türk bayrağını taşır onun etrafında ise davullar eşliğinde seymenler yer alır. Seymenler hem giderken hem gelirken yolda istedikleri yerde durup oynarlar. Gelin alınırken naz yapan aileler ya evin kapısını kitlerler ya da sandığın üstüne otururlar. Ailenin nazı bittikten sonra kardeşleriyle kuşak bağlama töreni yapılır. Gelin mutlaka atla alınır ve etrafında 5-6 tane yenge denilen ata binmiş bayanlar olur. Gelinin önünde kız evinden olgun bir kişi atla başı çeker, arkasında gelin ve yanında biri kız tarafından biri oğlan tarafından iki kadın gelinin atını çekerler (KK:1, KK8, KK:10, KK:11).

Düğün alayında muhakkak bayrak kaçırlır seymenler bayrağı bulup getirirler. Bayrak gelmeden düğün evine gidilmez. Bayraktarın beline gelinin işlediği ufak bir havlu-kuşak bağlarlar. Gelin ata bindirildikten sonra davul çala çala mezarlığa gidilir. Mezarlığa varılınca davullar kesilir bayraktar ve yanındaki gençler ölü taklidi yapıp üstlerine bayrak örtülür. Uygulama “Bugün düğün günün ama en sonunda buraya geleceksin fani dünya unutma” mesajı vermektedir. Bu uygulamadan sonra gelinin işlediği, bayraktarın belinde olan havludan diğer gençlere de verilir ve bahşişle birlikte gençler yerlerinden kalkarlar. Daha sonra davul çalınarak damat evine gelinir (KK:1, KK8, KK:10, KK:11).

Gelin eve geldiği zaman kaynana ve kayınbabanın öne çıkması söylenir. Burada kaynana ve kayınbabanın geline aldığı veya bağışladığı şeyler duyurulur. Bir nevi atkı töreni gibidir. Sonra orada bulunan bir kadın buğday, üzüm, nohut, bozuk para, çerez gibi şeyleri gelin attan inmeden üstüne saçar. Bu saç geleneği eski Türk inancının günümüze ulaşan bir tezahürüdür. Türklüğün her devresinde en çok devam ettirilen şamanist adetlerden biridir. Bu ritüeli, yabancı bir aileden gelen kızı kocasının soyuna ait ruhların kabul etmesi için gerçekleştirilen eski kurban ayinlerinin bir kalıntısı olarak düşünmek gerekir (İnan,1986:167).

Gelin, kaynana ve görümce tarafından attan indirilirken gelinin alımı olarak öksüz bir çocuğun başı kırmızı bir yağlıkla örtülür ve eline bir ayna verilir. Çocuk bu aynayı misafirlere tutarak harçlık alır (çocuk kimseden birşey istemez, herkes örfü bildiği için aynanın tutulması yeterli sayılır) ve öksüz sevindirmiş olur (KK:1).

Daha sonra masaya gelin ve damadın içmesi için iki tane şerbet konulur. Ancak kayanana gelinin içeceği şerbetin içine tükürür. Bunun nedeni de gelinin kendi sözünü tutması içindir (KK:7).

Gelin eve girerken kapıdan geçmeden önce kaynananın kolu kaldırılır, kapıya bir ibrik su koyulur ve ekmeğin içine veya bir yaprak içine yağ sürülüp gelinden bunu kapının üstüne yapıştırması istenir. Gelin kaynananın kolunun altından geçer, ibriği devirir ve eve giriş yapar. Kapıdan geçme işleminden sonra yüz görümlüğü başlar. Gelinin yüzü açılır, konu komşu bakmaya gelirler. Ailenin maddi durumuna göre geline yüz görümlüğü için koyun, altın vb. şeyler hediye edilir (KK:1, KK:2, KK:7, KK:12).

Kapıya sürülen yağ gelinin evinde huzurlu ve mutlu olmasını evliliğin yağlı-balı geçmesini temenni ettiklerinden kaynaklanmaktadır. Su dolu ibrik ise hanenin kısmetli ve aydınlık olması düşüncesiyle yapılmaktadır (KK:1, KK4, KK:6, KK:7, KK:8, KK:12).

Gülek'te resmi nikah düğünden önce dini nikah ise düğün günü yapılır. Perşembe bayrak dikiminden sonra sıkılan silahla düğünün başladığını ilan eden Gülek'liler, Cuma gününden davul çalmaya başlarlar. Düğün evinde yüksük çorbası, dövme pilavı, fasulye, topalak pişirilir üç gün boyunca her gelen misafire yedirilir. Düğün evine bir kahveci tutulur bu kahveci gelen misafirlere devamlı kahve pişirir. Kahveyi içenlerde tabağın içine bir miktar para bırakır. Aynı zamanda düğün evinde yemekleri pişirmesi için iki kadın tutulur, bunlar tüm düğün yemeklerinin yapmakla görevlendirilir. Cuma günü ballı bazlama yapılır. Pekmez, bal, yağ, şeker ile yapılır ve helkelere doldurulup bir kadın tarafından tüm mahalleye dağıtılır. Her eve ikişer tane verilir. Verilen evden ev sahibi de düğün yemeğinde pişmesi için; soğan, patates, bulgur vb. gönülden ne koparsa evde olanlardan ballı bazlamayı dağıtan kadına ikişer tane verir.

Gelinin yüzü açıldıktan sonra sıra düğün yemeğine gelir. Kazan açılarak içinden bir tabak etli pilav içinde zehir veya başka birşey olmadığı anlaşılması için evin büyüğü bir bayana sunulur. Bir iki kaşık yedikten sonra aşçılara mükafatını verir ve kazanlar açılıp davetlilere ikram edilir.

Düğün sahibi aşırı dindar değilse misafirlere içki ikram eder. Düğünlerde komşu evler düğün evine katılır. Yani komşu, evini düğün sahiplerine açar. Düğün sahibinin evi kalabalığa yetmezse komşu evde yemek pişirilir, misafir orada ağırlanır. Düğünlerde alkolün etkisiyle genellikle kavga çıkar. Kavga olursa baca yıkılır, çit sökülür, tavuk çalınır.

Gülek'te düğünlerde kadınların erkek, erkeklerin kadın kılığına girmesi adettendir. Aynı zamanda Arap kılığına girme de vardır. Bir kişi keçi derisi giyer, kılıç kuşanır, üstüne zil takar ve her tarafını siyaha boyar. Bu kişiye Arap oldu derler (KK:1, KK:6, KK:7, KK:8, KK:9, KK:10, KK:11).

Gerdek gecesi mutlaka güveyi namazı kılınır. Cenab-ı Hak'tan evliliğin hayırlı geçmesi istenir ve hayırlı evlatlara sahip olmak için dua edilir. Güveyi namazından sonra damat, sağdıç ve seymenler tarafından tartaklanarak gerdek odasına götürülür. Gerdek zamanında hem kız hem erkek evinden birer yaşlı kadın evde bakirelik kontrolü için bulunur. İlişki bitince erkek, çarşafı dışarıda bekleyen iki kadına gösterir iki tarafta şahitlik eder. Bakire olmayanlar gece baba evine geri gönderilir (KK:1, KK:4, KK:5).

Düğünün ertesi sabah el öpmesi olur. Çiftler önce erkek tarafına birlikte giderek el öperler. Daha sonra kız ailesine, damat tek başına gider. Yeni evlenen erkeklerin belinde kırk gün kuşak bağlaması Gülek'te adettir. Düğünden sonra çiftler genellikle damadın baba evinde birlikte yaşarlar.

Düğünün ertesi sabah duvak mevlidi olur, herkes davetsiz gider. İnsanlar toplandığında mevlit başlamadan gelin bir yastığın üstüne oturur, başı kırmızı bir örtüyle örtülür. Yanına bir erkek bir de kız çocuk (birisi öksüz olmak zorunda) getirilir. Bunların eline kırmızı bir bez verilir bezin içine de asma yaprağının dalı konur. Bu dal bezin içinde kırılır, kırılan dal evin bir yerine asılır. Gelin bu çocuklara hediye verir. Böylece duvağı açılmış olur. Sonra mevlüt okunur. Mevlüt okunduktan sonra gelinin ailesinden bir kaç kişi çeyizinin olduğu camekanını açıp gelinin işlediği yağlıklarla misafirlerin başlarını örterler (KK:1, KK:12).

Evliliklerde boşanma genelde hoş karşılanmaz ve kızın baba evine dönmesine mücade edilmez. Gelinliğinle gittin kefeninle çıkacaksın anlayışı hakimdir. Eski zamanlarda erkek ve kadın eşitliği malesef yoktu ve kadına şiddet, hakaret hat safhadaydı. Eski dönemlerde erkek egemenliğinin daha fazla hissedilir olduğu bir toplum olan Gülek halkının bu tutumu artık değişti ve bu anlayış yıkıldı (KK:8).

Ölüm

Türkler sadece Tanrı'nın sonsuz yaşama sahip olduğuna, insanların ise ölüm karşısında acziyet içinde olduklarına inanırlardı. Bu anlayış Orhun Abideleri'nde şöyle geçmektedir: "*Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsan oğlu hep ölmek için türemiş.*" (Ergin, 2009:27). Bu anlayış çerçevesinde Türkler kendi kültür ve inanç değerlerine göre ölümü yorumlamış, cenaze merasimi düzenlemiş ve ağıtlar yakmışlardır. Tüm geçiş evrelerinde birçok adet, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlem gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamaların amacı insanın yeni durumunu kutsamak ve aynı zamanda onu geçiş sırasında karşılaşılacağına inanılan kötülükler ve tehlikelerden korumaktır (Örnek, 1971:11).

Eski Türk inancında atalar kültü çok mühim bir yer tutar. Ölen atanın ruhunun rahata ermesi için ona kurbanlar sunulur. Gittiği yerde kendine hizmet etmeleri için bindiği atı, kılıcı ve tüm ihtiyacı olan şeyler mezara onunla birlikte gömülür. Eğer toplumda makamı yüksek biriye kendisine ait hizmetçiler de öldürülür ve yanında toprağa verilir. Bu ölünün öteki alemde ihtiyaçlarını karşılamak adına yapılan uygulamalardandır (İnan, 1986:177-178).

Eski Türklerde ölümlerin gömülmesi ile alakalı Çin kaynaklarında bir çok bilgi mevcuttur. Bunlar arasında ölüyü yakma, gömme, ağaca asma gibi farklılıklar vardır. Bunlardan ağaca asma daha çok şaman cenazelerinde gerçekleştirilirken, toprağa gömme de en eski Türk defin işlemlerinden biridir. Ölüyü yakma ritüellerinin ise Çin etkileşiminden sonra Budizm vasıtasıyla Türklere geçtiği düşünülmektedir (İnan, 1986:188).

Türklerde ölüm anında başlayan yas adetlerinin çok eski bir geçmişi vardır. Yoğ törenlerinde verilen cenaze yemeğinin geçmişi binlerce yıl önceye dayanmaktadır. Ölümler ve atalar kültüyle bağlantılı olan ilkel törende amaç ölü kişinin ruhunun yaşayanlara zarar vermesini engellemektir. Bazı kişiler çocuklarına veya hayvanlarına bir hastalık uğradığı zaman yemek ve içki alıp ölünün mezarına götürür, bunlardan yeyip içmesini söyleyerek kendilerine zarar vermemesini isterler. Bu da bize gösteriyor ki en ilkel dönemlerde ölü aşı direkt olarak ölüye sunulan kurbanlardır. Bu kurbanlarla ölü ruhun zararlarından kurtulmak dilenmektedir (İnan, 1986:189).

Geçiş dönemlerinin son evresi olan ölüm, her kültürde acı hatıraların biriktirildiği günler olmuş, insanoğlu her zaman ölüme bir çare bulmaya çalışmış ama sadece hastalıkların şifasıyla bunu erteleyebilmiştir. Hastalıklar, savaşlar, göçler ve yaşlılık gibi birçok nedeni olan ölümün kaçınılmaz oluşunu insanoğlu artık kabullenmiş ve bunu sevdiği kişiye karşı olan son görevi ve vazifesi olarak bilmiştir. Bu yüzden de ölüm törenlerinin manevi olarak insanlar üzerindeki etkisi de büyüktür. Gülek'te derlediğimiz geçiş dönemlerinden ölüm hakkındaki bilgileri aşağıda paylaşıyoruz.

Bir kişinin hastalığından, yaşlılığından veya zor durumda kaldığından dolayı kendisinin öleceğini anlaması veya yakınlarının onu iyi görmeyerek birtakım halleri ölümüne yormaları yaklaşmakta olan sonun ilk habercileridir.

Öleceği anlaşılan kişinin yanında beklenilir, dua ve Kuran okunur, ölene kadar tek bırakılmaz. Ölümüne yaklaşan kişi ölüm anında kelime-i şehadet ve salavat getirmek ister. Çevresindekiler bunu gördüğü vakit ölü hakkında güzel düşüncelere sahip olurlar (KK:8).

Kişinin vefat edeceğinin anlaşılmasıyla birlikte cenaze hazırlıkları başlatılır ve son nefesi vermeden önce vasiyeti sorulur. Onu rahat ettirmek için sessiz olunur ve başında Kuran okutulur (KK:8).

Cenaze defnedilinceye kadar şişmemesi için üstüne metal eşya; makas, bıçak, kama vb. konulur. Ölüm anında hısım akrabalar çağrılır camiden sela verilir. Gözleri açık giden kişinin gözleri hemen kapatılır, “Bir düşüncesi vardı gerçekleştirmedi, görmek istediği birşey vardı göremedi ondan gözü açık gitti.” gibi bir yaklaşımda bulunulur. Ölüm sonrasında aile bireyleri çevrelerine cenazeyi haber ederler ve gerekli hazırlıklar yapılır (KK:6, KK:8).

Gülek’te ölüyü imam yıkar aileden de yardıma gidenler olur. İmama hizmet karşılığında bir yardımda bulunulur. Ölümünden sonra cenaze evinde kazanda su ısıtılır içine de murt yaprağı konulur. Ölü bu suyla yıkanılır. Yıkama işleminde su artarsa hısım akrabaları ve sevenleri gelir ölünün üstüne herkes bir tas su döker. Yıkama işlemi bitince son olarak kazan ters çevrilir, tas bu sudan doldurulur ve su dolu tas kazanın üstüne bırakılır. Üç gün o su orada kalır akşamları ölünün gelip bu tasta su içeceğine inanılır (KK:1, KK:8, KK:9).

Kefene mutlaka esans koyulur. Aileler cenaze masrafları için önceden muhakkak para ayırırlar. Cenaze namazına dururken cemaat tek sıra halinde saf tutar üç, beş, yedi gibi iki, dört, altı şeklinde saf tutulmaz. Tek sayı halinde durulması Allah’ın varlığının birliğinin simgesi olarak düşünülür (KK:1, KK:8, KK:9).

Ortalama bir metre mezar kazıldıktan sonra mezarın iç kısmında bir cep açılır ölü bu cebe yerleştirilir. Bu in gibi olan cebe sapıtma denilir. Ölü bu cebin içinde başı kibleye bakacak şekilde yatırılır. Daha sonra açık kalan sapıtmayı kapatmak için üzerine tahta yerleştirilir öyle toprak atılır. Cesedin üstüne direkt toprak atılmaz. Mezara toprak atılırken ayetler okunur sonra imam cenaze için dua yapar. Duadan sonra imam mezarda tek kalır ve telkin verir. Bu telkinden sonra akrabalar gelir ve dualar okur. Dua bitince yas evine dönülür (KK:1, KK:5, KK:8, KK:9).

Ölüm sonrası cenaze sahiplerinin yapmakla mükellef oldukları bazı yükümlülükler vardır. Bunlar yas evi açma, mezar ziyaretleri, mirası vasiyete göre dağıtma gibi çeşitlenen ailenin ölüye karşı son görevleridir (KK:4, KK:5, KK:8).

Ölünün akrabaları tarafından kurulan yas evi eskiden Gülek’te on beş gün sürerdi. Günümüzde köy halkı anlayarak bunu üç güne indirmiştir. Ev sahibi üç gün boyunca gelen misafirlere yemek ikram etmek zorundadır. Herkese bir çingil yemek, bir buçuk ekmek verilir. Taziyeye gelenler de eli boş gelmez muhakkak çay, şeker ve meşrubat götürülür. Cenazelere küs bile olsa gidilir, gitmeyen ayıplanır (KK:5, KK:6).

Cenazenin yedinci günü helva kavrulur konu komşuya dağıtılır. Buna ölü helvası denilir. Kırkıncı gün kırk defa Yasin okutmak adettendir. Gülek'te elli ikinci gün ölünün kemiklerinin birbirinden ayrıldığı inancı vardır. Bu inançtan dolayı elli ikinci günün akşamında mezarda Kuran okutulur ama artık bu gelenek yaşatılmamaktadır. Üç ayların başlangıcında ölümler için Perşembe akşamları mevlüt ve Kuran okunur, yemekler verilir. Iskat geleneği eskiden vardı ancak şuan yaşatılmıyor (KK:8, KK:9).

Ölen kişinin kıyafetleri ihtiyaç sahiplerine verilir ama bu kıyafetlerin ölüye ait olduğu söylenmez (KK:8).

Sonuç

Tüm insanlığın varlık sürecinde en önemli olaylar her zaman geçiş dönemleri olmuştur. Bugün Anadolu'da yaşayan geçiş dönemi ritüelleri Gök Tanrı Dini'nden etkiler taşımakla beraber Türkler'in İslamiyet'i seçmesiyle birlikte yeni uygulamalar da eklenmiş iki dinden de beslenerek devam etmiştir. Bugün Gülek'te derleme çalışmalarını yürüttüğümüz geçiş dönemleri bize göstermiştir ki Eski Türk inançlarının bu ritüeller üzerindeki etkisi yadsınamayacak derecede büyüktür. Doğum yapan kadının yastık altına ayna ve bıçak konması anneyi ve bebeği alkarısından korumak içindir. Aynı şekilde doğum yapılan odaya ciğer geldiği vakit, anne ve bebeğin ciğerin karşısına çıkması, bebeğin alınına biraz ciğerin kanını sürmesi ve sonra onu eve kapatmaları yine alkarısı ile ilgilidir. Düğün zamanı dikilen bayrağın üzerine ayna ve elma konulması, ağacın altına da bıçak ve anahtar yerleştirilmesi, aynı zamanda gelinin eve girerken kapıya yağ sürülüp ibrik devirme hadisesi de bizi Gülek'te Eski Türk Dini'nin izlerini aramaya yöneltmiştir. Düğünden önce bayraklık ağaç keserek tepesinde albayrak dalgalandırmak, Türklerin eski devirlerde al ruhuna duyduğu saygı ve muhabbetin bugüne uzanan yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Doğumdan sonra kırkıncı gün bir pınarın veya suyun üzerinden geçilmesi su iyesini memnun etmek için olsa gerektir. Tüm bu bilgilerin ışığında Gülek'te yaşayan geçiş dönemleri hakkında şu değerlendirmeyi yapabiliriz. Doğum, evlenme ve ölüm ritüelleri insanlığın ortak paydası olmasına rağmen her millet bu dönemleri kendi yaşadığı kültür coğrafyasından doğan farklılıklar ile icra etmiş ve yeni pratikler geliştirmiştir. Gülek'te yapılan bazı uygulamalar bölgeye has olmakla birlikte genel anlamda Anadolu coğrafyasından ve Türk dünyasının geri kalanından farklılık göstermemektedir. Ancak binlerce yıl öncesine ait adetlerin bugün farklılaşarak bile olsa devam ettirilmesi Türk kültür tarihi açısından son derece önemlidir.

Kaynaklar

1. Kaynak Eserler

- Akgündüz, Ahmed vd. (1993). *“Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi Ve Eshâb-ı Kehf”*. İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Artun, Erman (2011). *Türk Halk Bilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, Namık (2019). “Türklerde Aile Anlayışı ve Çocuk”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 239, 10 Nisan 2019, s. 458-463.
- Bilgili, Ali Sinan (2001). *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Boratav, Pertev Naili (2015). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2009). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Örnek, Sedat Veyis (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1933). "Al Ruhü Hakkında". İstanbul: *Türk Tarih, Arkeologya Ve Etnografya Dergisi*, S. 1, Temmuz 1993, s. 163-165.
- İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- sozluk.gov.tr [Erişim: 22.05.2022]

2. Kaynak Kişiler

- KK 1 Necla Sert, 1955 Gülek Mahallesi doğumlu, ev hanımı, okur-yazar değil.
- KK 2 Hamiyet Karabacak, 1955 Gülek Mahallesi doğumlu, ev hanımı, okur-yazar değil.
- KK 3 Fikriye Karabacak, 1951 Gülek Mahallesi doğumlu, ev hanımı, okur-yazar.
- KK 4 Şuayip Karataş, 1961, Gülek Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 5 İhsan Ataşlı, 1943, Gülek Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 6 Refik Deviren, 1958, Çamalan Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 7 Kadriye Çolak, 1956, Çiftehan Mahallesi doğumlu, ev hanımı, okur-yazar.
- KK 8 Hakkı Sert, 1954, Gülek Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 9 Turhan Çolak, 1953, Gülek Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 10 Hikmet Erdem, 1967, Gülek Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 11 Kenan Şahbaz, 1953, Gülek Mahallesi doğumlu, emekli, okur-yazar.
- KK 12 Selver Çatal, 1953, Çamalan Mahallesi doğumlu, ev hanımı, okur-yazar değil.